

Rzeszów 13 luty 2024 r.

Dr hab. Lech Józef Żukowski

Prof. WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej

Recenzja

Rozprawy doktorskiej Pana mgra Dawida Krzysztofa Niemczyckiego, pt.

Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne

Lublin 2023

*Rozprawa doktorska przygotowana w Instytucie Nauk Prawnych Wydziału Prawa i
Administracji UMCS*

Pod kierunkiem naukowym dra hab. Kamila Sikory, prof. UMCS

Niniejszą recenzję przedkładam na podstawie uchwały Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych UMCS w Lublinie z dnia 17 stycznia 2023 r. na podstawie której zostałem powołany na recenzenta rozprawy doktorskiej Pana mgra Dawida Niemczyckiego nt.: „*Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne*”- zgodnie z ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (T.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 742, określana dalej skrótem p.s.w.). Celem recenzji jest dokonanie oceny czy przedłożona dysertacja spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określonym w art. 187 ust. 1- 3 p.s.w.

I. Uwagi wstępne

Zgonie z wymogami w rozprawie doktorskiej zaprezentowana ma zostać ogólna wiedza teoretyczna kandydata do stopnia naukowego w danej dyscyplinie albo

dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Natomiast jej przedmiotem winno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. W zakresie dyscypliny nauk prawnych zwykle kluczowe znaczenie dla oceny rozprawy doktorskiej ma wykazanie się przez kandydata ogólną wiedzą teoretyczną z zakresu nauk prawnych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań w rozwiązaniu oryginalnego problemu naukowego. Na wstępie należy zauważyć, że w recenzowanej pracy Autor wykazał się dostateczną wiedzą teoretyczną z zakresu nauk prawnych. Wiele poruszanych wątków wymagałoby jednak szerszego omówienia. W zakresie obranej problematyki należałoby oczekiwać bardziej kompleksowego odwołania się do regulacji prawa publicznego (szczególnie z zakresu prawa administracyjnego i konstytucyjnego). Autor postawił jednak na specyficzną perspektywę koncentrującą się na dwu gałęziach prawa- głównie na ujęciu cywilistycznym i karnym. Zabieg ten może być mylący, choćby z uwagi na przygotowanie rozprawy w Instytucie Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji.

Odwoływanie się do norm prawa kanonicznego było w pewnym sensie zrozumiałe z uwagi na problematykę pracy jednakże w odczuciu recenzenta ten aspekt mógłby być zdecydowanie skrócony kosztem wnikliwszej analizy źródeł prawa. Proponowany we wstępie tekstu podział na systemy prawa świeckiego i kanonicznego nie jest przekonywujący w świetle wymogów prac doktorskich w dziedzinie nauk prawnych. Prawo kanoniczne nie stanowi konstytucyjnych źródeł prawa. Obrany zakres teoretyczno- prawny spowodował, że niektóre zagadnienia zostały spłycone lub pominięte (o czym w dalszych częściach recenzji). Dobór obszaru badań jest niewątpliwie prawem Autora ale opisując tak złożoną kwestię wypadałoby zaprezentować pełniejszy charakter praw funeralnych i obowiązków państwa w tym zakresie.

Mniej wątpliwości budzi samodzielność prowadzenia badań i oryginalność przedstawionego problemu. Struktura pracy wskazuje na dobrą orientację Autora w poruszanej problematyce i kreatywność w doborze materiałów źródłowych.

Natomiast skupienie uwagi na alternatywnych formach pochówku i uprawnieniach funeralnych stanowi zdaniem recenzenta przekonywujący dowód odwołania się do oryginalnego problemu naukowego. Polemizować można nad stopniem „rozwiązania” wybranego problemu, zdaniem recenzenta Autorowi dysertacji udało się to w skromnym ale wystarczającym zakresie w rozumieniu art. 187 ust. 2 p.s.w.

Poniżej przedstawiane uwagi mają co do zasady charakter polemiczny, momentami krytyczny wobec ostatecznie pozytywnie ocenianej rozprawy doktorskiej.

II. **Zagadnienia szczegółowe** (*wybór tematu, tytuł, metodologia, układ pracy, literatura, orzecznictwo, styl*)

Wybór tematu dysertacji należy ocenić jako interesujący. Autor odwołał się do zagadnienia nie wyeksploatowanego w nauce prawa. Doczekało się ono rozmaitych opracowań przyczynkowych i komentarzowych ale dotychczas nie było prezentowane w szerszej perspektywie problematyki prawnej. Szczególnie w ujęciu kilku gałęzi praw. Tematyka ta jest niewątpliwie poznawczo wymagającym kierunkiem prowadzenia prac badawczych w naukach prawnych.

Zatytułowanie pracy „*Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne*” wskazuje trafnie na zakres pracy i tematykę poszczególnych rozdziałów, co do zasady nie wprowadza w błąd czytelnika. Mniej wyraziste jest jednak praktyczne zestawienie w tekście wskazywanych w jego tytule „*alternatywnych form pochówku*” w odniesieniu do skonkretyzowanych „*uprawnień funeralnych*”. Uważny czytelnik odnajdzie jednak takie związki w kilku bezpośrednich fragmentach tekstu ale w dominującej jego części musi posiłkować się techniką wnioskowania indukcyjnego, co stwarza ryzyko potencjalnego niedocenienia toku myślowego Autora. W gorszym wypadku może prowadzić to do braku zrozumienia połączenia wybranych alternatywnych form pochówku z kontekstem uprawnień funeralnych. Generalnie jednak idea przyświecająca Autorowi w całym opracowaniu pozostaje dostatecznie czytelna.

W kwestii metodologii odwołano się wprost do analizy formalno- dogmatycznej oraz podejścia teoretyczno- prawnego. Rozwiązania te można uznać za najczęściej

dobierane metody badań w dyscyplinie nauk prawnych. Autor skromnie wspomina we wstępie, że metodą historyczną i komparatystyczną posiłkowano się w ograniczonym zakresie, niemniej sama część historyczna pracy stanowiła jedną trzecią część jej objętości- co miało swoje walory jak i mankamenty. Jako istotny mankament metodologiczny można wskazać brak określenia w ramach jakiej gałęzi prawa będzie koncentrować się rozprawa. Faktycznie tematyka wymaga odwołania się do prawa prywatnego i publicznego ale w pracy brak jest wskazań dlaczego akurat normy prawa cywilnego i karnego stały się głównym przedmiotem dociekań.

Jako przedmiot rozprawy określono analizę alternatywnych rozwiązań w zakresie pochówku w kontekście uprawnień funeralnych. Postawiono tzw. „*generalną tezę*” (s. 10), że powzięcie decyzji dotyczącej form pochówku stanowi część składową prawa do poszanowania życia prywatnego i może być dochodzone na drodze sądowej. Natomiast cel badawczy określono jako „*kompleksową analizę norm prawnych dotyczących alternatywnych form pochówku w kontekście uprawnień funeralnych, z uwzględnieniem interakcji między tradycyjnymi a nowatorskimi praktykami pogrzebowymi oraz ich implikacjami dla kształtowania i interpretacji prawnej ochrony indywidualnych i zbiorowych praw związanych z ceremoniami pogrzebowymi*”. Dwa cele pomocnicze Autor określił jako 1) zbadanie ewolucji tradycji funeralnych oraz ich wpływu na współczesne praktyki i uprawnienia oraz 2) eksploracja alternatywnych form pochówku. Wbrew wskazanym deklaracjom Autora faktycznie w pracy zdecydowanie częściej odwoływano się do techniki syntezy a nie analizy- o czym świadczy już choćby skromna objętość pracy (ok. 129 merytorycznych stron). Można jednak uznać, że określenie metodologii, tezy i celu pracy spełnia podstawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim.

Całość składa się z czterech powiązanych ze sobą rozdziałów. Tekst rozpoczyna zwięzły wstęp i zakończenie podsumowujące dysertację. Praca zawiera wymagane części redakcyjne jak wykazy skrótów, orzecznictwa, literatury, czytelny spis treści. Strona formalna nie ma istotnych mankamentów. Polemizować można jedynie z podziałem pierwszego rozdziału pt. „*Tradycje funeralne*” na osiem sekcji (tj. Egipt, Grecja, Rzym, Ziemia polska, Średniowiecze, Nowożytność, XIX-XX wiek,

Współczesność)- odnosząc wybrane okresy historyczne każdorazowo do pięciu tych samych czynników (tj. systemu wierzeń grobowych, obrzędu postępowania z ciałem po śmierci, pogrzebu i kultu zmarłego, form pochówku, miejsca pochówku). Czytelniejszym rozwiązaniem mogłoby okazać się rozwiązanie odwrotne, tj. podział rozdziału na pięć części odwołujących się do omawianych czynników i rozdzieleniu ich na osiem wybranych okresów historycznych. Jest to jednak uwaga polemiczna odnośnie układu tekstu.

Istotniejsze zastrzeżenia budzi styl pisania. Nie chodzi tu o zwyczajowo pojawiające się w tekście błędy literowe czy gramatyczne, w recenzowanym opracowaniu nie występują one w nadmiarze. Nie mam pewności czy Autor wystarczająco opanował warsztat wymagany od tego rodzaju opracowań. Kontrowersje budzi momentami stylistyka wywodu Autora, nieodpowiadająca charakterowi pracy naukowej- fragmentami zbyt egzaltowana lub potoczna, w formie aspirująca do zaakcentowania wagi poruszanych wątków, praktycznie jednak komplikująca lekturę. Można przytoczyć bardziej wyraziste przykłady dla tego argumentu. Pisząc o dochodzeniu na drodze sądowej uprawnień funeralnych i ich potencjalnym wpływie Autor pisze tak: *„To również wpływa na osobiste i społeczne doświadczenia śmierci i żałoby, które nie są hermetyczne, lecz stają się realnym stanem faktycznym na wokandzie”* (s. 136). Można się pogubić co jest tu „hermetyczne” i czym by mogły być opozycyjne do tego twierdzenia „nie realne stany faktyczne na wokandzie” jak są też „realne stany faktyczne”? W podrozdziale dotyczącym historii obrzędów pogrzebowych znajdujemy zdanie o treści: *„W starożytnej Grecji potyczka z procesem umierania miała- w odróżnieniu od dzisiejszych czasów- charakter bezpośredni”* (s. 31). Zdanie te przypomina stylistycznie „potyczkę” z językiem polskim jednocześnie rodzi pytania dlaczego akurat wtedy owa „potyczka” była bezpośrednia- w odróżnieniu od czasów dzisiejszych? Dziś jest pośrednia? W innym miejscu Autor pisze, że *„(...) W epoce nowożytnej śmierć była czymś powszednim i nierzadko spotykanym”* (s. 48). Warto byłoby uzasadnić taką tezę, dlaczego akurat w tym okresie była „powszednia” i „nieradko spotykana”? Czy w innych okresach historycznych mniej lub bardziej spełniała takie kryteria Autora? Jakies dane to potwierdzają, zwerbalizowana myśl uzasadnia? Momentami (np. we wstępie i zakończeniu) Autor sam dokonuje oceny

własnej pracy, zwalniając z tej roli potencjalnych recenzentów rozprawy, np. gdy wprost *ad hoc* stwierdza, że „(...) *dysertacja ta przyczyni się do wzbogacenia dyskusji w tej dziedzinie*” (s. 138); lub gdy jeszcze w jej wstępie samodzielnie ocenia zgodność pracy z art. 187 ust. 2 p.s.w. pisząc „(...) *iż przedstawiona dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego*” (s. 16). Warto w tym miejscu zasugerować Autorowi więcej powściągliwości w dokonywaniu samooceny- szczególnie w pracach aspirujących do miana naukowych, które już z uwagi na swój charakter podlegają ocenie innych osób a nie samego Autora.

Sam dobór literatury i orzecznictwa ocenić można jako adekwatny. Odwołano się do różnorodnych opracowań prawniczych jak i wywodzących się z innych dziedzin naukowych. Autor nadużywa jednak prac komentarzowych kosztem wykorzystywania dogmatyki prawa. Szczególnie w rozdziale IV (przypisy od 397 do 544), który ma zarazem najbardziej prawniczy charakter, gdzie oparto się w dominującym zakresie na komentarzach do ustawy. Jest to o tyle niezrozumiałe, że omawiana tam problematyka ochrony dóbr osobistych doczekała się bogatej literatury, nie tylko w postaci komentarzy do kodeksu cywilnego.

Skromnie prezentuje się natomiast dobór źródeł prawa (zaledwie kilkanaście pozycji) z pominięciem aktów bezpośrednio łączących się z omawianą problematyką; jak: 1) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2337)- np. w zakresie ekshumacji zwłok; 2) ustawy z dnia 22 listopada 2018 r. o grobach weteranów walk o wolność i niepodległość Polski (T.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2529)- w zakresie ochrony godności osób zmarłych. Wydaje się także, że w tekście nie wykorzystano adekwatnie potencjału problemów jakie wiążą się z tematem pracy, które są regulowane rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkimi (T.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1910).

Należy też odnieść się do objętości tekstu, liczy on łącznie z częściami redakcyjnymi 160 stron i ok. 129 stron merytorycznego tekstu. Skromnie jak na standard rozprawy doktorskiej. Ma to jednak swoje walory, pracę czyta się bez zmęczenia tekstem, nie zawarto w niej fragmentów tzw. „dłużyzn”. Pozostaje jednak niedosyt umiejętności

syntezy Autora. Przy tak skromnej objętości, należało by bardziej selektywnie i krytyczniej dobierać przedstawiane treści. W mojej ocenie brakowało czasem analizy prawnej (np. w rozdziale II) kosztem rozbudowania części historycznych. Mimo wszystko zwyczaj zbytecznego wydłużania pracy jest w moim odczuciu większym błędem niż tendencja odwrotna.

III. Analiza merytoryczna pracy

Pierwszy rozdział ma w zasadzie w całości wymiar historyczny. W zamiarze Autora było opisanie jak na przestrzeni wieków zmieniały się i funkcjonowały rozmaite tradycje funeralne. Ogólnie przedstawiono (a nie jak twierdzi Autor rozprawy „*poddano dokładnej analizie*”- s. 13) różne aspekty rytuałów, systemów wierzeń grobowych, obrzędów związanych z obchodzeniem się z ciałem po śmierci, form pochówku a także kultu osób zmarłych. W części dotyczącej układu pracy poddano już polemice samą konstrukcję pierwszego rozdziału. Wypada tu dodać, że brakuje krótkiego wstępu metodologicznego, tłumaczącego czytelnikowi dlaczego akurat te a nie inne wybrane okresy i przykłady kultur zostają zaprezentowane. Autor mógłby także odwołać się do zwyczajów pogrzebowych wykraczających poza kulturę europejską, np. wywodzącą się z obu Ameryk i czasów znacznie poprzedzających istnienie imperium rzymskiego (zob. D. Graeber, D. Wengrow, *Narodziny wszystkiego. Nowa historia ludzkości*, Poznań 2022 r.). Takie porównanie wzbogaciło by dyskusję o pewnych powtarzalnych rytuałach związanych ze śmiercią, wspólną wszystkim kulturom. Intencja jest w pewnym sensie czytelna, Autor zapewne wybrał te przykłady, które jego zdaniem wpływały na kształtowanie się zwyczajów i praw w Europie a w efekcie także w Polsce (opis Rzymu, Grecji). Szkoda, tylko, że nie podjęto szerzej dyskusji nad *Lex duodecim tabularum*, np. przykładów wpływu prawa XII tablic na kształtowanie się systemu aktualnych regulacji prawa stanowionego. Zdaniem recenzenta zabrakło dokładniejszego odwołania się do treści tablic IX i X dotyczących prawa publicznego (np. zakazu pochówku i spalania zwłok czy ograniczenia wystawności pogrzebów. W pracy na szczęście nie przemilczano tych kwestii (s. 38- 39), niemniej dla opracowania z zakresu nauk prawnych jest to materia, którą spokojnie można było poddać szerszemu badaniu

w przedmiocie regulacji prawnych dotyczących obrządku śmierci. Mimo zgłoszonych uwag rozdział I czyta się z zaciekawieniem, przedstawiane informacje są poznawczo inspirujące i może stąd pewien niedosyt czytelnika.

Rozdział II dotyczy bezpośrednio alternatywnych form pochówku. Przedstawiono w nim wybrane obrzędy postępowania z ciałem po śmierci jak resomacja, promesja, kompostowanie, biodegradowalne trumny, *Loop living cocoon*, *Infinity Burial Suit*. Następnie opisane zostały alternatywne formy pochówku jak *Capsula mundi*, *Bios Urn*, *Bios Incube*, rozsypanie prochów, czy nawet nekrobizuteria (która sama w sobie „pochówkiem” nie jest). Także przedstawiono mniej popularne formy organizacji miejsc pochówku (cz. 2.4 rozdziału II). W tej części pracy wartościowe jest zaprezentowanie mniej znanych form postępowania z ciałem po śmierci, których większość nie jest legalna z punktu widzenia polskiego prawodawcy. Jak Autor słusznie zauważa „kurcząca się przestrzeń pochówkowa, a także kontaminacja wód gruntowych, gleby i powietrza jako wynik procesów rozkładania ciała lub jego spalania intensyfikują prace nad znalezieniem alternatyw wobec inhumacji i kremacji” (s. 60). W pełni zgadzam się z tą myślą, dodatkowo sposób prezentacji alternatywnych form w rozdziale II skłania do namysłu nad sztywnością aktualnych form pochówku w polskim prawie. Szkoda jednak, że wymienieniu w rozdziale II krajów gdzie dane formy postępowania z ciałem po śmierci są legalne nie towarzyszy powołanie konkretnych aktów prawnych. Z uwagi na charakter pracy (rozprawa doktorska z dyscypliny nauki o prawie) cenne było by także odwołanie się do metody prawnoporównawczej zamiast jedynie informować o krajach gdzie dane rozwiązanie jest legalne. Teksty pretendujące do znamion „naukowości” powinny zawierać odniesienia do samych źródeł aktów prawnych, Autor podał przynajmniej właściwe pozycje bibliograficzne w tym zakresie.

Pominięto także prawno-administracyjne problemy związane z miejscami pochówku i możliwym kierunkiem zmian prawnych. W nauce prawa publicznego opisywano już zagadnienia wirtualizacji miejsc pochówku (zob. A. Piskorz- Ryń, Cmentarze jako zadania własne gminy, w: *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza, A. Matan (red.)*, Warszawa 2022, s. 524- 532.).

Zabrakło również odważniejszej krytyki prawodawcy w zakresie konserwatywności istniejących rozwiązań ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (T.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 887). Ponownie uważam, że z uwagi na charakter pracy Autor mógłby się pokusić o określenie (nawet ogólnie) możliwych kierunków modyfikacji art. 12 wskazanej ustawy. Odwołanie się już w samym zakończeniu pracy w formie wniosków *de lege ferenda* (s. 137) do apelu o modyfikacje jest zbyt skromnym rozwiązaniem. Pomocna Autorowi w zakresie formułowania sugestii i krytyki istniejących rozwiązań prawnych była by np. publikacja D. Sobańskiej, Rozwiązania polskie w sprawie pochówków, w: Przegląd Prawa Publicznego nr3, 2016, s. 39-55- na którą w tekście się nie powołano.

Rozdział trzeci dotyczy uprawnień funeralnych i ich istoty. Opisano w nim także standardy prawne w zakresie podejmowania decyzji o formie pochówku w szczególności dotyczące ochrony godności ludzkiej, jej nienaruszalności i poszanowania. Prezentowane są w nim także regulacje i normy prawa krajowego, unijnego i międzynarodowego, które Autor rozprawy zalicza do tzw. „porządku świeckiego”, choć dotychczas w nauce prawa nazywano je po prostu konstytucyjnymi źródłami prawa. Walorem rozdziału III jest próba opisu tzw. uprawnień funeralnych, Autor jednak nie proponuje klarownej definicji tego pojęcia. Skoro już sam zauważa, że „koncepcja uprawnień funeralnych nie została dotąd opisana w literaturze polskiej” a do tego jest ono częścią tytułu recenzowanej pracy- warto rozważyć próbę czytelnej definicji tego pojęcia. Z lektury rozdziału III można jednak wydedukować, że uprawnienia te są sumą innych praw np. prawa do podjęcia decyzji dotyczącej formy pochówku, prawo do grobu, prawo do ochrony godności ludzkiej- także po jego śmierci, ochrona prawna życia prywatnego i rodzinnego. Autor niestety nie rozróżnia klarownie jakie elementy uważa za kluczowe do dekodowania tzw. „uprawnień funeralnych”. W teście (co akurat uważam za trafne) w ich centrum ulokowana jest ochrona godności ludzkiej ale brakuje spójnego zaprezentowania koncepcji uprawnień funeralnych. Być może zabrakło czytelnego wstępu do rozdziału lub jego podsumowania.

Warto byłoby dopytać Autora dysertacji jak dokładnie definiuje uprawnienia funeralne? Dodatkowo, jakie kluczowe jego elementy dotyczą osoby za życia a jakie

łączą się z ochroną godności po śmierci człowieka? Interesujące byłoby także udzielenie odpowiedzi na pytanie o dokładniejsze wyartykułowanie uprawnień funeralnych dotyczących bliskich osoby zmarłej. Autor nie pokusił się też w rozdziale o powołanie literatury z zakresu teorii prawa dotyczącej *stricte* pojęcia „uprawnień” w prawie. Próba wnikliwszego połączenia treści rozdziału III z dorobkiem dogmatyki prawa niewątpliwie podnosiła by jego naukową jakość.

Nie łatwo zrozumieć też jedną z tez omawianego rozdziału III. Autor pisze, że „(...) przedmiotem prawa do godności jest konieczność zagwarantowania każdemu człowiekowi takich warunków, aby mieć możliwość nieskrępowanego przez władze publiczne wykonywania swojej osobowości” (s. 88). Czy Autor miał na myśli, że prawo powinno nie zawierać naprawdę żadnych ograniczeń aby każdy mógł dowolnie wyrażać swoją osobowość? Jeśli tak to można przyjąć, że w takim ujęciu jakiegokolwiek prawo byłoby zupełnie zbyteczne. Autor dalej pisze o uprawnieniach funeralnych, czyli można domniemać, że w powołanym cytacie chodzi o nieskrępowanie „osobowości” człowieka co do jego woli postępowania z ciałem po śmierci. Tak dalece posunięty postulat też jest trudny do przyjęcia. Wyobraźnia może podpowiadać niebezpieczne scenariusze możliwych postulatów woli nietypowych „osobowości” co do postępowania z ciałem po śmierci. Analiza rozdziału III nie pomaga w zrozumieniu przesłania przywołanego fragmentu. Jest to zapewne kwestia wymagająca odpowiedzi samego Autora opracowania.

Rozdział IV dotyczy sankcji za naruszenia w zakresie uprawnień funeralnych. Przedstawiono w nim instytucje odpowiedzialności cywilnej za naruszenie dóbr osobistych o charakterze niemajątkowym i majątkowych. W dalszej części Autor opisuje odpowiedzialność karną za złośliwe przeszkadzanie pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym, znieważenie zwłok, grobu lub miejsca spoczynku zmarłego. Rozdział zakończony został analizą odpowiedzialności na gruncie prawa kanonicznego- a więc odpowiedzialności religijnej. Wyłączając więc część 4.2.1.3. rozdziału IV („odpowiedzialność kanoniczna”) jest to rozdział najściślej odnoszący się do konkretnych regulacji prawnych mający elementy dogmatyki prawnej. W dużej mierze próba opisu sankcji za naruszenia uprawnień funeralnych odwołuje się

do znanych i często opisywanych problemów prawnych o charakterze cywilistycznym lub karnym. Np. w cz. 4.2.1.1.3. rozdziału IV gdzie zgodnie z tytułem podrozdziału opisano majątkową ochronę uprawnień funeralnych przedstawione zostało głównie tzw. „komentarzowe” ujęcie odpowiedzialności na podstawie art. 448 k.c. Dopiero pod koniec tego podrozdziału Autor odnosi się do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku (s. 117) dość ogólnie łącząc jego treść z uprawnieniami funeralnymi w kwestii zadość uczynienia za śmierć bliskiej osoby. Szkoda, że częściej w tym podrozdziale nie uzasadniano jaki związek ma lub może mieć przedstawiana interpretacja przepisów prawa z tzw. uprawnieniami funeralnymi. Jednak Autorowi udało się w wybranych fragmentach powiązać te zagadnienia z przedmiotem opracowania. Za ogólnie udany oceniam dobór orzecznictwa w częściach dotyczących ochrony dóbr osobistych (s. 104-109) i próbę scharakteryzowania implikacji danych tez Sądu z uprawnieniami funeralnymi (jak np. w kontekście prawa do grobu, prawa do pochowania zwłok). Można też odnieść wrażenie, że Autor z większą swobodą i wycuciem tematyki opisywał odpowiedzialność karną związaną ze znieważaniem zwłok, miejscem spoczynku ciała, ograbieniem zwłok lub grobu (s. 118- 133). Przedostatni podrozdział czyta się dobrze i w sposób klarowny spojono opisy wybranych regulacji kodeksu karnego z tematyką opracowania.

Autor na sam koniec rozprawy zaproponował siedem wniosków, które nie budzą w poczuciu recenzenta większych kontrowersji. Są z reguły spójne, logiczne i trafnie sugerują kierunki zmian- szczególnie zgodzić się wypada z wnioskiem siódmym dotyczącym konieczności zainspirowania się przez prawodawcę rozsądnymi rozwiązaniami funkcjonującymi w porządku prawnym innych państw. Mniej przekonująco brzmi drugi wniosek dotyczący konieczności porównania systemów prawa świeckiego i kanonicznego w tematyce funeralnej.

IV. Konkluzja

W recenzji przedstawione zostały głównie uwagi krytyczne, których sformułowanie wydaje się być obowiązkiem recenzenta. Aspekty nie wymagające polemiki, oceniane jako dobre i przedkładające się na ogólny pozytywny obraz pracy zaprezentowane

zostały najwyżej selektywnie. Recenzja powinna odnosić się do rozważenia czy aspekty polemiczne, krytyczne lub oceniane subiektywnie jako niepotrzebne przeważają nad walorami pracy. Kluczowe jest zawsze odniesienie oceny konkretnego tekstu do ustawowych wymogów jakie spełniać powinna rozprawa doktorska. Niezależnie od podniesionych uwag krytycznych uznaję, że przedłożona rozprawa doktorska Pana magistra Dawida Niemczyckiego, pt. *Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne* spełnia podstawowe wymogi art. 187 p.s.w. W konsekwencji rekomenduje kontynuowanie czynności zmierzających do nadania Panu mgr. Dawidowi Krzysztofowi Niemczyckiemu stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Dr hab. Lech Józef Żukowski, profesor WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej

Lech Żukowski